

СТЕРЕОТИПИ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ. ДИСКРИМІНАЦІЯ. КОНФЛІКТИ

Ігор КОЛЯДА, професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, доктор педагогічних наук;

Марія САНКОВИЧ, учителька суспільствознавчих дисциплін вищої категорії Яблунецької ЗОШ I–III ст., м. Яремче, Івано-Франківська область

Мета: розкрити та засвоїти зміст понять «стереотипи», «упередження», «дискримінація» як деструктивних проявів соціальної взаємодії та вміти шукати шляхи їх подолання; розуміти подвійну природу конфлікту як соціального явища, знаходити шляхи виходу з конфліктних ситуацій.

Тип уроку: урок засвоєння нового матеріалу.

Міжпредметні зв'язки: філософія, психологія, історія, правознавство, українська та зарубіжна література.

Навчально-методичне забезпечення:

1. Програма інтегрованого курсу «Громадянська освіта. 10 клас» (рівень стандарту). Укладачі: Т. Бакка, Н. Беца, П. Вербицька та ін. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.gov>. (Електронне джерело).

2. Пісем О. О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О. О. Пісем, О. О. Мартинюк. – Харків : Вид-во «Ранок», 2018. (Книга трьох авторів).

3. Громадянська освіта та методика її навчання: підручник для студентів педагогічних закладів вищої освіти / За загальною редакцією Т. В. Бакка, Т. В. Мелещенко. – К.: УОВЦ «Оріон», 2019. – 320 с.

4. Олена Пометун, Тетяна Ремех «Практичний довідник учителя громадянської освіти» / О. Пометун, Т. Ремех. – К., 2018.

5. Інтернет-ресурси:

<https://www.youtube.com/watch?v=D06jno9fMdl>

<https://www.youtube.com/watch?v=EwKjJGMCB14>

аудіо-візуальні засоби навчання: відеоролик «Гендерна дискримінація», відеоролик «Проект громадянська освіта – конфлікти між учнями».

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань та мотивація діяльності.

Варіант А. «Маска»: учитель організовує колективну роботу: на заняття запрошується людина у масці (наприклад, Міккі Мауса) або використовується світлина людини в масці. Учням пропонується схарактеризувати цю людину.

• Чому люди одягають маски? Як оточення сприймає людей у масках?

• У чому існує небезпека ототожнення маски і людини?

Варіант Б. Учитель організовує рольову гру «Переконай мене» у формі бесіди:

С.: Я вважаю, що в Україну приїздить дуже багато мігрантів з відсталих країн, які нічого, крім злиднів, створити не можуть. Саме тому варто обмежити можливість набуття українського громадянства іноземцями.

А.: Вочевидь, на основі своїх стереотипів ти закликаєш до дискримінації. У мене є впевненість, що твої висловлювання належать до ксенофобських і расистських.

С.: Чому? Я не вважаю інші раси гіршими, я вважаю їх іншими. Хай будуть самі собою десь у себе, а ми – у себе.

А.: Це не толерантно. Земля належить усім людям, і вони мають право жити там, де їм хочеться.

Учитель. З якими твердженнями учасників діалогу ви згодні, а з якими ні? Чому?

• Визначте ключові поняття діалогу.

1. Стереотипи.

Зміст поняття «стереотипи» вчитель розкриває, застосовуючи прийом **розповіді**.

Учитель. Слово «стереотип» у перекладі з грецької означає «твердий відбиток». Стереотип – стійкий і спрощений образ чи уявлення про явище, подію, людину чи групу людей. Він зазвичай ґрунтується на переконанні, що всі члени певної групи однакові й нічим не відрізняються один від одного, що всім членам певної групи притаманні схожі якості. Елемент псевдосередовища, за допомогою якого людина пристосовується до свого оточення, є **стереотипи**. Стереотипи об'єднуються в системи стереотипів, які постають у вигляді повсякденних укладів, вірувань, навчань соціальних інститутів тощо. Стереотипи виникають і закріплюються як результат суджень, що формуються під час співіснування в різних сферах життєдіяльності. Люди не формують стереотипи самостійно на базі власного досвіду, а переймають їх від родичів, знайомих та із засобів масової інформації.

Первісне закріплення: занотувати визначення поняття стереотипи.

З класифікацією стереотипів учитель ознайомлює, використовуючи прийом **стислої ха-**

рактики та структурної схеми «Класифікація стереотипів».

Учитель. Існують різноманітні класифікації стереотипів. Наприклад, за змістом стереотипи поділяють на:

- професійні;
- фізіогномічні;
- етнічні.

А ще виділяють такі стереотипи:

1) антропологічні (проявляються у тому разі, якщо оцінка внутрішніх, психологічних якостей людини, оцінка її особистості залежить від її антропологічних ознак, тобто від особливостей фізичного вигляду);

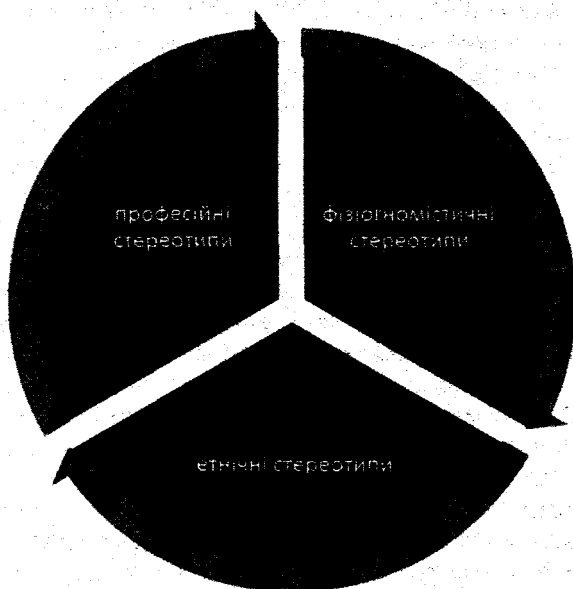
2) етнонаціональні (виявляються тоді, коли психологічна оцінка людини опосередкована її належністю до тієї чи тієї нації, раси, етнічної групи);

3) соціально-статусні (залежать від оцінки особистісних якостей індивіда, від його соціального статусу);

4) соціально-рольові (проявляються в підпорядкованості оцінки особистісних якостей індивіда його соціальній ролі, рольовим функціям);

5) експресивно-естетичні (визначаються залежністю оцінки особистості від зовнішньої привабливості людини: чим привабливішою здається зовнішність людини, тим більш позитивними особистісними рисами її наділяють);

6) вербально-поведінкові (пов'язані із залежністю оцінки особистості від зовнішніх особливостей – мови, міміки, пантоміміки та ін.).

Застосовуючи прийом **пояснення**, учитель розкриває зміст поняття «гендерні стереотипи».

2. Гендерні стереотипи.

Учитель. Гендер (англ. gender – стать, від лат. genus – рід) – стать, яку «приписали» даній людині

від імені суспільства уповноважені на те органи, інакше – паспортна стать, або стать у документах. Гендерні відмінності формуються у процесі соціалізації – навчання ролі чоловіків і жінок, який відбувається від перших днів народження до статевозрілого віку, і меншою мірою – пізніше. На це впливають родинне виховання, школа, взаємодія з іншими дітьми та ігрова активність. Розуміння відмінностей між статями формується починаючи приблизно з двохрічного віку. В Україні гендерну рівність охороняє Конституція за законом «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та законом «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Більше того, підписана Україною угода про асоціацію з ЄС також містить пункт про «забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для чоловіків та жінок у сфері зайнятості, освіти та навчання, економічної та суспільної діяльності, а також у процесі ухвалення рішень». Також, 8 березня ООН представила звіт, в якому вказала на зростання «гендерного цифрового розвитку» у світі, коли жінки недостатньо представлені у науці, інженерії та дизайні. За звітом Світового банку, в Україні досі не досягнуто рівності між чоловіками та жінками. З-поміж лідерів – Бельгія, Данія та Латвія. Україна ж опинилась на одному рівні із Білоруссю, Азербайджаном та Замбією, набравши трохи більше 78 балів зі ста.

Отже, **гендерні стереотипи** – це внутрішньо-соціальні установки щодо місця чоловіка й жінки в суспільстві, їхніх функцій та соціальних завдань. Основний гендерний стереотип – те, що жінка створена тільки для хатніх справ, дітей і церкви. Ще один гендерний стереотип, пов'язаний із суспільним ставленням до жінки, – її нездатність брати участь у державних справах. Гендерні стереотипи в сучасному суспільстві можуть бути подолані шляхом досягнення консенсусу між соціальними ролями та наділенням жінок і чоловіків однаковими можливостями щодо самоствердження.

Первісне закріплення вчитель організовує за допомогою інтерактивної гри «Близнюки».

3. Як стереотипи впливають на стосунки між людьми.

Формуючи в учнів уявлення про вплив стереотипів на взаємостосунки людей, учитель використовує **образну розповідь**:

Учитель. «Грузини дуже емоційні», «На Заході не люблять східняків», «Усі мусульмани агресивні» – усі ці судження є прикладами негативних стереотипів у сприйманні одних людей іншими.

Припустимо, ви зустріли мешканця планети Марс, який розмовляв з вами грубо. Висновком, заснованим на стереотипі, буде: «Усі мешканці

Марса – грубіяни». Але що ви знаєте про інших мешканців планети? Чи всі вони невиховані та грубі? Можливо, ні. Деякі з них можуть бути саме такими, а деякі – ні.

Стереотипи та пов'язані з ними упередження (або передсуди) насамперед спрощують реальність і зводять людську різноманітність до однієї спільної групової риси чи характеристики «вони всі такі...»: чиновники беруть хабарі; відмінниці – зануди; начальники – тирані; грузини – емоційні, чоловіки – мовчазні; жінки – пліткарки.

Стереотипи обумовлюють помилкове ставлення до ідей та явищ, часто призводять до хибних висновків. Деякі зі стереотипів передаються від покоління до покоління, їх приймають на віру і не перевіряють. Деякі можуть виникати через брак інформації, під впливом певної ситуації, особистого досвіду і уявлень, прийнятих у громаді чи суспільстві. Стереотипи впливають на нашу поведінку. Часто їх наявність зумовлює перекручення реальності, коли, наприклад, незнайома група людей вважається ворожою, «не нашою», адже вони не такі, як ми. Через стереотипи люди помічають тільки те, що підпадає під стереотип, і відкидають інформацію, котра йому суперечить. Через негативні стереотипи щодо іншої групи люди можуть не помічати або виправдовувати недоліки у власній групі.

Організація колективної творчої справи або інтерактивної технології «партнерство»: вчитель пропонує учням уявити себе пасажиром потягу, в якому вони змушені подорожувати цілу добу в одному купе з кількома пасажирами. Учням пропонується обрати собі бажаних супутників з такого переліку:

- 1) демобілізований солдат, який повертається із зони ООС;
- 2) телевізійний продюсер, імовірно із грішми;
- 3) чорношкірий чоловік з Танзанії;
- 4) молодий художник, ВІЛ-інфікований;
- 5) молодий хлопець з нашивкою Правого Сектору на куртці;
- 6) журналістка з Росії, яка приїхала в Україну в службове відрядження;
- 7) жінка, яка везе кошик з надзвичайно ароматними квітами;
- 8) переселенка з двома дітьми;
- 9) мусульманин з дружиною в національному одязі;
- 10) жінка, хвора на рак.

На наступному етапі вчитель пропонує учням об'єднатися у групи по 4–5 осіб і ще раз звернутися до переліку пасажирів. На окремому аркуші по черзі учні мають поставити знак «+» поряд з тими пасажирами тих, з якими б вони їхали, і знак «-» – кого не хотіли б мати за супутника. І на наступному етапі, учні мають про-

коментувати свій вибір та відповісти на такі запитання:

- У яких з перерахованих осіб найбільше плюсів? Як ви це пояснюєте?
- У яких з перерахованих осіб найбільше мінусів? Чому?
- Чи є у списку особи, з якими хотіли б їхати всі? Чому?
- З якими особами у списку ніхто не хотів би їхати? Чому?

На завершальному етапі вчитель пропонує колективне обговорення шляхом постановки проблемного запитання:

- У чому проявились при вашому виборі спільні стереотипи? Які саме?
- Якими можуть бути наслідки існування цих стереотипів у свідомості членів громадянського суспільства?
- За яких умов можна подолати існуючі стереотипи?

4. Упередження. Дискримінація. Конфлікти.

Застосовуючи прийом **пояснення**, учитель розкриває зміст поняття «упередження» та дискримінація:

Учитель. Упередження – це несправедлива, хибна думка, яка з'являється щодо будь-кого або чого-небудь заздалегідь, тобто, це антипатія, заснована на стереотипах. Упередження і дискримінація взаємопов'язані: упередження призводить до дискримінації, а дискримінація підтримує упереджене ставлення.

Дискримінація – навмисне обмеження або позбавлення прав певних категорій громадян за їхньою расовою або національною належністю, політичними або релігійними переконаннями, статтю тощо.

Первісне закріплення: занотувати до конспекту зміст поняття «упередження».

З класифікацією стереотипів учитель ознайомлює, використовуючи прийом **розгорнутої характеристики та структурної схеми «Види дискримінації»** та переглядом відеоролика «гендерна дискримінація».

<https://www.youtube.com/watch?v=D06jno9fMdl>

Дискримінація призводить до приниження гідності окремої особистості або групи індивідів, позбавляє їх участі в суспільно-громадському житті, обмежує комунікацію, яка є невід'ємним процесом взаємодії між людьми, завдяки чому відбувається обмін інформацією, досвідом і виявляється сутність людини. Вона спричиняє страждання, комплекс неповноцінності, постійні внутрішні переживання і дискомфорт тих людей, які зазнають дискримінації. Дискримінація може бути відкритою і прихованою.

Види дискримінації:

1) **пряма дискримінація**, або *відкрита*, відбувається за ознакою статі, національності, раси, мови, релігії, що у відкритій формі без об'єктивних причин принижує гідність особистості й протиставляє її традиційному суспільному загалу;

2) **непряма дискримінація**, або *прихована*, має місце тоді, коли за певних умов одну групу осіб ставлять в особливо несприятливу ситуацію. Етнічна дискримінація, або національна, – це утиски, які здійснює домінуючий за своєю чисельністю етнос щодо представників інших малочисельних національних громад.

Розрізняють ще:

1) **соціальну дискримінацію**, яка проявляється у ставленні громадян до категорій людей, які обмежені у звичних усім нам речах – домівці, рідному місті, країні тощо;

2) **гендерна дискримінація**, яка виражається у будь-якому розрізненні, винятку або привілеях за ознакою статі, спрямованих на обмеження або унеможливлення визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків.

Визначають ще і позитивну дискримінацію, що робиться для досягнення певної мети, необхідної для суспільства і під якою розуміють політичні заходи.

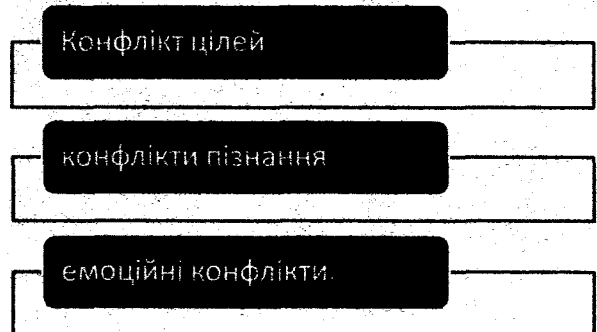

Використовуючи прийом **доведення та структурної схеми**, учитель формує уявлення про поняття **конфлікт** та розкриває його зміст.

Учитель. У найзагальнішому значенні конфлікт – це зіткнення сторін, позицій, сил. Вони виникають у всіх сферах людського життя, починаючи з родини, школи та професійної діяльності до глобального рівня. Усі конфлікти умовно можна поділити на три групи: конфлікти цілей, конфлікти пізнання та емоційні конфлікти. Конфлікт цілей виражається у тому, що сторони по-різному бачать стан об'єкта в майбутньому. Наприклад, у батьків виникають протилежні погляди щодо організації дозвілля дитини: батько хоче, щоб син займався боксом, а мати – бальними танцями. Конфлікт пізнання, який ще називають творчим конфліктом, виникає, коли сторони мають різні погляди, ідеї та думки щодо розв'язання проблеми. Він виникає під час обговорень у робочих групах, колективах,

де кожен учасник презентує своє бачення. Емоційний (чуттєвий) конфлікт з'являється, коли в основі міжособистісних стосунків лежать різні почуття та емоції людей.

Отже в результаті конфліктів виникає роздратування або антипатія до опонента.

Первісне закріплення вчитель організує за допомогою інтерактивної вправи: «Крок на зустріч».

1. Учасники об'єднуються у пари й виконують таку вправу: один з пари має стиснути руку в кулак, а інший знайти будь-який спосіб (умовляння, заохочення, прохання тощо), не застосовуючи фізичних зусиль, розтиснути цей кулак.

2. За 1 хв зупинити гру й обговорити у загальному колі такі запитання: Хто з вас розтиснув кулак? Чому ви це зробили? Що відчули ті, хто тримав кулак, не розтиснувши його?

Організація колективної творчої справи або інтерактивної технології «партнерство»: учні об'єднуються у 4 групи, кожна з яких розіграє конфліктну ситуацію за певними типами:

- А) міжособистісний конфлікт;
- Б) груповий конфлікт;
- В) міжконфесійний конфлікт;
- Г) міжнаціональний конфлікт.

Учні визначають причини зародження запропонованого конфлікту, мету і сутність складності, знаходять шляхи його подолання, визначають його значення (деструктивне або конструктивне).

Перегляд проекту з громадянської освіти – конфлікти між учнями.

IV. Закріплення та повторення вивченого на уроці.

Колективна робота під час репродуктивної бесіди:

1. Чому світ стереотипів впливає на індивідуальний світогляд особистості і як?

2. Які види дискримінації пов'язані з появою інформаційного суспільства?

3. Назвіть фази розвитку конфліктів.

V. Підбиття підсумків уроку.

Учитель. Стереотипи, дискримінація, конфлікти – це явища суспільного життя. Кожна людина сприймає світ по-своєму, має свої власні переконання, потреби, емоції. Вони можуть спричинити розходження у спілкуванні з іншими людьми і призвести до конфліктів.

Отже, тільки активна, діяльна, енергійна особистість, насажена доброю енергетикою, здатна до творчості, може долати труднощі й досягати поставленої мети.

VI. Домашнє завдання.

1. Підготувати журналістський відеорепортаж про забобони в різних регіонах України.

2. Підготувати проект з інклюзії. Ваше ставлення до інклюзії в школі.

3. Підготувати пам'ятку для однокласників: «У класі і школі ми – партнери».

4. Опрацювати тему: «Стереотипи та упередження. Дискримінація. Конфлікти».

NORTH AND SOUTH AMERICA IN ANCIENT TIME

Лілія КУЛИКОВА, перший проректор Херсонської державної морської академії, доктор педагогічних наук, професор;
Олександра БОЛДИРЄВА, асистент кафедри гуманітарних дисциплін Херсонської державної морської академії

Шановні читачі, ми продовжуємо публікацію науково-методичних розробок з історії стародавнього світу і пропонуємо Вашій увазі лекцію «North and South America in Ancienttime (Північна і Південна Америка в давнину)», котра ознайомить здобувачів освіти з історією заселення територій Північної та Південної Америки; переселення перших американських племен, а також дасть змогу викладачам, учням та студентам ближче ознайомитись із цивілізаціями Чавін, Наска та Моче.

Обрана нами тема, на жаль, недостатньо представлена в сучасній вітчизняній науково-методичній літературі з викладання всесвітньої історії у ВНЗ, ліцеях, гімназіях, школах та системі профільного навчання.

Під час написання лекції ми зіткнулися з проблемою нестачі інформації. З цієї причини нами була опрацьована значна кількість сучасних (останніх 2-х десятиліть) американських та канадських навчальних підручників різних рівнів, з-поміж яких: «The Encyclopedia of World History» by Peter N. Stearns, «The History of the World» by J. M. Roberts, O. A. Westad, «Worldhistory. Ancient

Through Early Modern Times» by D. Carnine, C. Cortes, K. Curtis, A. Robinson та багато інших.

На жаль, навіть у таких змістовних виданнях тема відкриття та історичного розвитку Північної та Південної Америки в давнину не знайшла ґрунтового висвітлення, тому нам довелося розширити коло пошуку та опрацювати навчальну літературу «Історія людства», видану за підтримки міжнародної організації ЮНЕСКО та спеціальні наукові статті.

Ми вважаємо, що всесвітня історія має повністю висвітлювати розвиток усіх частин та регіонів світу, тому тема «North and South America in Ancienttime (Північна і Південна Америка в давнину)» є важливою та актуальною для сучасної освіченої особистості.

Lecture

NORTH AND SOUTH AMERICA IN ANCIENT TIME

Key Vocabulary

Ice Age, isthmus, migration, land bridge, ice sheet, hunter-gatherers, spear, glaciers, wikipups, teepees, buffalo, maize, Algonquian language, pemmican,